ศิลปวัฒนธรรม
ALTA CULTURE
ฉบับพิเศษ

การตะ-สยาม

ศาสนาต้อง (ไม่) ห้ามเรื่องการเมือง?

ดมกฤช อุ่ยเต็กเด่ง

คำนิยมโดย วิจักขณ์ พานิช

แหวกม่านการเมืองร่วมสมัยในพรมแดนของความเชื่อ

พิมพ์ครั้งที่ ๒

ภารตะ-สยาม
ศาสนาต้อง (ไม่) ห้ามเรื่องการเมือง?

ศิลปวัฒนธรรม
ART & CULTURE
ฉบับพิเศษ

ภารตะ-สยาม
ศาสนาต้อง (ไม่) ห้ามเรื่องการเมือง?

คมกฤช อุ่ยเต็กเค่ง

ราคา ๒๘๐ บาท

ศิลปวัฒนธรรม
ART & CULTURE
ฉบับพิเศษ

ภารตะ-สยาม ศาสนาต้อง (ไม่) ห้ามเรื่องการเมือง?

• คมกฤช อุ่ยเต็กเค่ง

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กันยายน ๒๕๖๔
พิมพ์ครั้งที่ ๒ : พฤศจิกายน ๒๕๖๔
ราคา ๒๘๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม
คมกฤช อุ่ยเต็กเค่ง.
ภารตะ-สยาม ศาสนาต้อง (ไม่) ห้ามเรื่องการเมือง?.
พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๖๔.
๒๘๐ หน้า.
๑. ศาสนากับการเมือง.
I. ชื่อเรื่อง.
201.72
ISBN 978 - 974 - 02 - 1758 - 9

สำนักพิมพ์มติชน | www.matichonbook.com

• ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคะนาท, สุพจน์ แจ้งเร็ว, นงนุช สิงหเดชะ
• ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ
• รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์, สุภชัย สุชาติสุธาธรรม
• บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ บุนปาน
• หัวหน้ากองบรรณาธิการ : ชนมน วังทิพย์
• บรรณาธิการเล่ม : ปิยวัฒน์ สีแตงสุก
• พิสูจน์อักษร : ณรงค์ พึ่งบุญพา
• ศิลปกรรม : นุสรา สมบูรณ์รัตน์
• ออกแบบปก : ชนาเมธ เบญจาพิสุทธิ์
• ประชาสัมพันธ์และการตลาด : กรกฤษณ์ พรอินทร์, ณัชชา เชี่ยวกล

จัดทำโดย : **บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)** ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๕๘๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๒๓๕
โทรสาร ๐-๒๕๘๙-๕๘๑๘
พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๕๘๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๐๐๐, ๒๑๐๘
โทรสาร ๐-๒๕๙๑-๙๐๑๓
จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน)
๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๕๘๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๘-๓๓๖๐
โทรสาร ๐-๒๕๙๑-๙๐๑๒
Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.
12 Tethsabannarueman Rd., Prachanivate 1, Chatuchak,
Bangkok 10900 Thailand

ในกรณีที่หนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์
เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matichonbook.sales@gmail.com
หรือ inbox: matichonbook เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

ใช้กระดาษ Moorim Easy Read

หากท่านต้องการสั่งซื้อหนังสือเล่มนี้
จำนวนมากในราคาพิเศษ
โปรดติดต่อโดยตรงที่ บริษัทงานดี จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๕๘๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๓
โทรสาร ๐-๒๕๙๑-๙๐๑๒

MATICHON
PREMIUM
PRINT
ฝ่าย MATICHON PREMIUM PRINT
บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)
รับผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท
โทรศัพท์ ๐-๒๕๘๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๔๑๙, ๒๔๒๔
โทรสาร ๐-๒๕๙๑-๙๐๐๒

สารบัญ

ภารตะ-สยาม ศาสนาต้อง (ไม่) ห้ามเรื่องการเมือง?

คำนิยมโดย วิจักขณ์ พานิช **(๘)**

คำนำ **(๑๒)**

บทนำ: การเมืองนัวเนียกับศาสนา
ไม่ว่าภารตะหรือสยาม **๓**

พุทธธรรมกับการเมือง **๑๒**

โพธิจิตอันประเสริฐ ๑๔

เมื่อคำสอน “โพธิจิต” ทำให้หัวใจสั่นไหว
และความเมตตาของพระอาจารย์รูปหนึ่ง ๒๑

มหายานเพื่อมหาชน ๒๗

ไม่นับถือศาสนาเสียยังดีกว่า ๓๓

สังคมบ้าบุญ ๓๙

พุทธศาสนาและโทษประหารชีวิต ๔๖

ความเงียบงันต่อการ “อุ้มหาย”
กับความดีบริสุทธิ์ที่ไม่อยากแปดเปื้อนการเมือง ๕๓

“ฆ่าไม่บาป”: กิตติวุฑโฒไม่ใช่คนแรก ๕๙

ภราดรภาพในความทุกข์ทน
และอนาคตของความหวัง ๖๖

เรียน “ธรรมะ” จาก “ม็อบ” ๗๒
พระกับม็อบ ๗๘
พระจะส่งเสริมขบวนการคนรุ่นใหม่
โดยง่ายที่สุดได้อย่างไร ๘๕
นรกภูมิบนแผ่นดินโลก ๙๑
เดินทะลุฟ้า ๙๘

**พราหมณ์-ฮินดูกับการเมือง
และความศักดิ์สิทธิ์ ๑๐๔**
หมอบกราบในวัฒนธรรมอินเดีย ๑๐๖
พระโคกินเลี้ยง คำทำนาย และประเทศไทย ๔.๐ ๑๑๒
เมื่อพราหมณ์ “แบก” วรรณะต่ำเข้าเทวสถาน ๑๑๗
ฮินดูที่เพิ่งสร้าง ๑๒๔
รู้จัก “อารยสมาช”:
องค์กรฮินดูปฏิรูปอีกแห่งในสังคมไทย ๑๓๐
Re-Thinking ภควัทคีตา ๑๓๖
“รบเถิดอรชุน” การเมือง ชีวิต ความขัดแย้ง
กับภควัทคีตาในภาวการณ์ร่วมสมัย ๑๔๒
สถานที่ประสูติพระรามในความขัดแย้ง: คำพิพากษา
กรณีพิพาทมัสยิดบาบรีในเมืองอโยธยา ๑๔๘
เมื่อเทพต้องขึ้นศาล: สถานภาพ “บุคคล” ของเทพฮินดู
ในระบบกฎหมายอินเดีย ๑๕๕
ก้าวแรกของเทวสถานบ้านเกิดพระรามในอโยธยา
กับการเมืองอินเดีย ๑๖๑
เทพกับการเมือง: พระรามที่เปลี่ยนไป ๑๖๗

ไสยศาสตร์กับการช่วงชิงความหมาย
ในการเมืองไทย ๑๗๔
พรมแดนของ “งมงาย” ๑๗๖
ไสยศาสตร์ หมุดล่องหนและการเมืองไทย ๑๘๓
หมุดล่องหนรอบสอง
กับการต่อสู้ด้านไสยศาสตร์การเมือง ๑๙๐
ผู้วิเศษ แก้กรรม กับเวรกรรมของสังคมไทย ๑๙๘
เราอยู่ในเวลาช่วงชิงพื้นที่ความศักดิ์สิทธิ์ ๒๐๖
เทวดาจะอยู่ข้างไหน ๒๑๒
พระสยามเทวาธิราชไม่ควรอยู่บนอาคารรัฐสภา ๒๑๘

ข้อเสนอส่งท้าย:
ปฏิรูปศาสนาไปพร้อมกับการเมือง ๒๒๘
การเลือกตั้งกับนโยบายทางศาสนา
ของพรรคการเมือง ๒๓๐
อยากเห็น “ฌาปนสถานของผู้ไม่นับถือศาสนา”
ในบ้านเรา ๒๓๖
ปฏิรูปศาสนาไปพร้อมกับการเมือง (๑): ตั้งคำถาม
กับวัฒนธรรมอวยและระบบสมณศักดิ์ ๒๔๒
ปฏิรูปศาสนาไปพร้อมกับการเมือง (๒): ใกล้ชิดพระพุทธะ
เลิกใช้คำราชาศัพท์กับพระพุทธะกันเถิด ๒๔๘
ปฏิรูปศาสนาไปพร้อมกับการเมือง (๓):
แยกศาสนาออกจากรัฐ ๒๕๔
ปฏิรูปศาสนาไปพร้อมกับการเมือง (๔):
บทเรียนการสร้างรัฐฆราวาสแบบอินเดีย ๒๖๐

คำนิยม
โดย วิจักขณ์ พานิช

คนส่วนใหญ่มองการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ อำนาจที่มักฉ้อฉลและนำไปสู่จุดจบของการสูญสิ้นอำนาจอย่างเลวร้ายในท้ายที่สุด ขณะเดียวกันศาสนาก็มักถูกวางไว้ในภาพตรงข้าม วิถีการสละโลก ปล่อยวางอำนาจ การแสวงหาความสุขสูงสุดและการหลุดพ้น เรามองว่าศาสนากับการเมืองมีเป้าหมายที่ต่างกันคนละขั้ว อันหนึ่งเป็นการมุ่งสู่การหลุดพ้นทางธรรม อีกอันเป็นการเข้าไปแสวงหาอำนาจทางโลก

แต่สิ่งที่ผู้อ่านจะได้เรียนรู้จากแต่ละบทความในหนังสือ *ภารตะ-สยาม ศาสนาต้อง (ไม่) ห้ามเรื่องการเมือง?* จะรื้อถอนมายาคติข้างต้นอย่างถึงราก เราจะพบว่าศาสนาในสังคมไทยเป็นการเมืองเสียยิ่งกว่าการเมือง อีนุงตุงนังกับชีวิตใกล้ตัวเราอย่างแยกไม่ออก แม้เราจะไม่ได้ปวารณาตัวเป็นชาวพุทธ นับถือศาสนาหรือไม่นับถือศาสนา แต่ศาสนาก็จะยังเข้ามาก้าวก่ายหรือกระทั่งละเมิดสิทธิในชีวิตเรา โดยที่เราไม่รู้ตัวหรือรู้ตัวแต่พูดไม่ออก ศาสนาไม่ใส่ๆ

อย่างที่เราคิด ไม่เพียว ไม่แท้ ไม่ได้มุ่งสู่การหลุดพ้นอะไรเลย แต่ “การเมือง” ที่บ่อยครั้งศาสนาและศาสนิกชนปฏิเสธที่จะเข้าไปสัมพันธ์ด้วย กลับมีอิทธิพลต่อศาสนาอย่างยิ่งยวด ศาสนาไทยเป็นการเมืองที่สุด ฝักใฝ่อำนาจที่สุด ฉ้อฉลตรวจสอบไม่ได้ที่สุด และกำลังนำพาตัวมันเองและประเทศไปสู่หายนะอย่างร้ายแรงที่สุด เรากำลังพูดถึง “ศาสนากับการเมือง” แบบจารีตนิยมที่ยึดโยงกันแนบแน่นอย่างแกะไม่ออกการจะสร้างความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าในศาสนาหรือในการเมืองในทิศทางที่สร้างสรรค์ จำเป็นจะต้องเข้าไปทำความเข้าใจและท้าทายอัตตาก้อนใหญ่นี้อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

อีกด้านหนึ่ง เราอาจเริ่มรู้สึกว่าการเมืองไม่ได้อีวิลอย่างที่เราเคยคิด การเมืองเป็นเรื่องของเรา และการเมืองจะดีไม่ดีก็ขึ้นอยู่กับเราด้วยเช่นกัน เราจะพบว่าการเมืองไทยกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านไปสู่การหลุดพ้น เรามีความหวัง “ให้มันจบที่รุ่นเรา” มีความหวังที่จะเห็นการเมืองที่เคารพในสิทธิอำนาจและเสียงของประชาชนอย่างแท้จริง เรามีความหวังที่จะเห็นการเมืองในฐานะพื้นที่รับฟัง แลกเปลี่ยน ถกเถียงทางสติปัญญา สร้างจิตสำนึกร่วมของการเคียงบ่าเคียงไหล่ สร้างความเคารพความแตกต่างหลากหลาย เป็นการเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริงและความจริงที่สามารถถูกพูดถึงและตรวจสอบได้ การเมืองกำลังกลายเป็นพื้นที่ของอิสรภาพ การส่งเสริมศักยภาพ และการตระหนักรู้อย่างเปิดกว้าง เราชักไม่ค่อยแน่ใจว่าเราบ้าไปรึเปล่าที่รู้แจ้งว่า การเมืองคือเรื่องจิตวิญญาณ

บทความในหนังสือเล่มนี้นำเสนอมุมมองต่อประเด็นศาสนากับการเมืองด้วยท่าทีสนใจใคร่รู้ ชวนตั้งคำถามต่อเหตุการณ์ต่างๆ ในฐานะปรากฏการณ์ที่เราสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมและทำความ

เข้าใจ อย่างน้อยก็ในระดับจิตสำนึก ในทางตะวันตกเรียกสิ่งนี้ว่า political awareness หรือการตระหนักรู้ทางการเมือง ซึ่งถือเป็นคุณค่าจิตวิญญาณแบบหนึ่ง ส่วนในทางพุทธเรียกสิ่งนี้ว่า สัมปชัญญะ ความใจกว้างอันเริ่มต้นจากการมีสติรู้ตัว กระทั่งกลายเป็นพื้นที่ของการรับรู้อย่างปราศจากอคติที่แผ่ขยายออกไปจากในเนื้อในตัว สู่ผู้คนรอบข้าง สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ เชอเกียม ตรุงปะ รินโปเช ธรรมาจารย์ชาวทิเบตผู้วางรากฐานพุทธธรรมในโลกตะวันตก กล่าวว่า *"สัมปชัญญะก็เหมือนกับลม เพียงแค่เปิดประตูหน้าต่าง ลมก็พัดเข้ามา"* การมีสัมปชัญญะไม่ใช่สิ่งที่ต้องอาศัยความพยายามเพื่อจะสร้างมันขึ้นมา แต่ธรรมชาติของสัมปชัญญะดำรงอยู่ตรงนั้นอยู่แล้ว เพียงแค่เปิดใจ การตระหนักรู้ถึงความทุกข์ของผู้อื่นก็เกิดขึ้นเองอย่างเป็นธรรมชาติ มันคือท่าทีของการรู้สึกรู้สาธรรมดาๆ ที่บ่อยครั้งศาสนากลับสอนเราให้ทำตรงกันข้าม เรากำลังฝึกให้ตัวเองปล่อยจากอะไรมากมายที่ฝังหัวมา แล้วเชื่อในสามัญสำนึกของตัวเอง เริ่มต้นด้วยท่าทีที่เป็นมนุษย์ในการสัมพันธ์กับความเป็นไปรอบๆ ตัว แล้วเปิดหัวใจ หรือ "โพธิจิต" ให้ทำหน้าที่ของมันอย่างดีที่สุด ในการสั่นไหวไปกับความเป็นจริงรอบตัวอย่างตื่นรู้และกรุณา

งานของอาจารย์คมกฤชเต็มไปด้วยเกร็ดทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และความรู้แตกฉานทางปรัชญาศาสนา ทั้งยังแฝงด้วยแง่คิดและอารมณ์ขัน แต่ที่ทรงพลังยิ่งกว่าและหาได้ยากยิ่ง คือ "พลังแห่งโพธิจิต" ที่อาจารย์คมกฤชสอดแทรกไว้ในแทบทุกบทความที่เขาเขียน ทั้งศาสนาและการเมืองต่างต้องการ "หัวใจของความเป็นมนุษย์" ที่จะช่วยแปรเปลี่ยนศาสนาและการเมืองให้หลุดพ้นจากอำนาจของอัตตา สู่การเป็นพลังแห่งการตื่นรู้อันสร้างสรรค์ที่จะยังประโยชน์แก่

เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวงอย่างเสมอภาคเท่าเทียม

เมื่อนั้นศาสนากับการเมืองก็จะบรรจบพบกันอีกครั้ง ไม่ใช่ในฐานะอำนาจที่ฉ้อฉล แต่ในฐานะคุณค่าทางจิตวิญญาณของสังคมร่วมสมัยที่เราใฝ่ฝัน ศาสนาคือจิตวิญญาณ และการเมืองก็คือจิตวิญญาณเช่นกัน ทั้งสองมีเป้าหมายร่วมกันในการส่งเสริมหัวใจความเป็นมนุษย์ให้ส่องสว่าง งอกงาม

วิจักขณ์ พานิช
๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๔
เกาะพะงัน, สุราษฎร์ธานี

คำนำ

ผมมีครอบครัวที่สนใจการเมืองมาตั้งแต่รุ่นทวด แต่ก็เป็นการเมืองของท้องถิ่นเล็กๆ พ่อของผมเคยอยากให้ผมเล่นการเมืองท้องถิ่นเหมือนตัวพ่อและบรรพชนของเรา แต่เป็นแม่ที่มักกระซิบกับผมอยู่เสมอว่าอย่าไปหาเรื่องปวดหัวเลยแม้จะไม่ถึงกับห้ามปราม อีกทั้งด้วยผมสนใจทางศาสนาและปรัชญามากกว่าจึงไปเรียนทางนั้นแล้วก็ไม่คิดจะเล่นการเมืองอะไรอีก และคำของแม่ยังอยู่ในหูเสมอ กระนั้นก็พยายามมีส่วนร่วมทางการเมืองเท่าที่ทำได้ โดยเฉพาะการเมืองภาคประชาชน

เมื่อมติชนมอบโอกาสให้ผมมีคอลัมน์ของตนเองในมติชนสุดสัปดาห์ แต่แรกผมคิดแต่เพียงว่าอยากจะเขียนเรื่องศาสนา ศิลปวัฒนธรรมหรือประเพณี หรือลากไปเกี่ยวกับโบราณคดีบ้าง แต่ไปๆ มาๆ มิตรสหายหลายคนก็ย้ำเตือนว่า เราควรแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของประเพณี ศาสนา กับการเมืองและสังคมด้วย ก็จะเป็นประโยชน์ต่อผู้คน และด้วยความรู้สึกอัดอั้นตันใจของผมเองเมื่อเห็นสถานการณ์ในบ้านเรา หลายครั้งบทความของผมจึงเป็นเรื่อง

การเมืองกับศาสนา โดยเฉพาะในปีหลังๆ มานี้ที่ถี่ขึ้นกว่าเดิมมาก

แม้จะเกรงใจผู้อ่านที่ส่วนหนึ่งคงอาจอยากเสพงานทางศิลปวัฒนธรรมและศาสนาเป็นหลัก และตระหนักว่าตนเองไม่ได้มีความแหลมคมทางความคิดสักเท่าไหร่ แต่ผมก็คิดว่า ไหนๆ เขาก็ให้พื้นที่แก่เราแล้ว ถ้าเราเป็นปากเป็นเสียงให้แก่ผู้คนโดยเฉพาะในฟากฝั่งประชาธิปไตยก็คงเป็นประโยชน์เท่าที่ผมจะทำได้ แม้จะน้อยนิดเมื่อเทียบกับผู้ที่ออกไปเคลื่อนไหว ถูกจับกุม สูญเสียอะไรหลายอย่างในชีวิตไปจนถึงชีวิตเอง ผมจึงทยอยเขียนบทความเหล่านี้ทั้งที่หลายครั้งก็รู้สึกเหมือนบ่นบ้าด้วยความโกรธอยู่คนเดียว

สถานการณ์ทางการเมืองในตอนนี้แสดงให้เห็นชัดว่า ศาสนากับการเมืองใกล้ชิดกันเพียงไร ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงเกิดขึ้น แม้บางเหตุการณ์ในบทความอาจผ่านไปแล้ว แต่คงยังเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความคิดความเชื่อบางอย่างที่ยังคงอบอวลอยู่ในสังคมนี้ได้กระมัง

ผมมีความหวังว่า บทความที่รวบรวมมานี้จะเกิดประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านไม่มากก็น้อย ผมเป็นศาสนิก เขียนบนจุดยืนแบบศาสนิกที่หวังดี บางครั้งก็อาจน่าเบื่อสำหรับคนที่เป็นอศาสนิกหรือเห็นว่าศาสนาควรถูกกำจัดให้พ้นๆ ไป แต่กระนั้นผมก็ยังหวังว่าศาสนาจะหาที่ทางของตนเองได้ในอนาคตที่เราจะต้องเป็นประชาธิปไตยสักวัน

ด้วยความไม่แหลมคมทางความคิดดังที่ผมย้ำซ้ำๆ ผมจึงอยากขออภัยท่านผู้อ่านไว้ก่อนเป็นเบื้องต้น ขอโปรดอภัยให้แก่ความโง่เขลาของผมและขอบพระคุณในความเมตตาที่ให้มา ผมขอขอบคุณคุณวิจักขณ์ พานิชผู้เป็นทั้งเพื่อนรักและครูที่เขียนคำนิยมให้ และยังคอยกระตุ้นเตือนให้ผมได้เห็นมิติอันลึกซึ้งของศาสนธรรมและความเชื่อมโยงกันของการเมืองกับศาสนา ขอขอบคุณภรรยาและ

ครอบครัวที่เป็นกำลังใจให้เสมอ ขอบคุณบรรณาธิการเล่มที่ช่วยทำให้หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้น ขอบคุณสำนักพิมพ์มติชนที่มอบโอกาสให้ผมมาโดยตลอด และขอขอบคุณครูบาอาจารย์ตลอดจนมิตรสหายที่ไม่ได้เอ่ยนามทุกท่าน

หากมีความดีใดเกิดขึ้นจากหนังสือเล่มนี้ ผมขออุทิศแด่แม่และ “แม่สรรพสัตว์” ทั้งหลาย ขออุทิศแด่ผู้ต่อสู้ทางการเมือง คนรุ่นใหม่ นักเคลื่อนไหว ผู้ถูกกดขี่บีฑาและพี่น้องประชาชนคนสามัญ ขอบ้านเมืองกลับสู่วิถีอันถูกต้อง ขอให้สันติสุขปรากฏในทุกแห่งหน

คมกฤช อุ่ยเต็กเค่ง
วัชรสิทธา กรุงเทพฯ
๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๔
วันคุรุปัทมสมภพ

ภารตะ-สยาม
ศาสนาต้อง (ไม่) ห้ามเรื่องการเมือง?

บทนำ:
การเมืองนัวเนียกับศาสนา
ไม่ว่าภารตะหรือสยาม

ไม่รู้ใครไปเริ่มสอนสั่งว่า “การเมือง” เป็นเรื่องสกปรก เต็มไปด้วยเล่ห์กลโกง นักการเมืองนั้นส่วนมากเข้ามากอบโกย จะมีดีอยู่บ้างก็น้อย การสอนสั่งเช่นที่ว่าทำให้คนรังเกียจการเมือง โดยเฉพาะศาสนิกชน

ด้วยเหตุนี้ แม้แต่ฝ่ายที่ออกตัวว่านิยมประชาธิปไตย หลายคนยังรู้สึกไม่พอใจที่มีพระภิกษุสามเณรหลายรูปออกมาเคลื่อนไหวพร้อมๆ กับประชาชน บอกว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์ก็มี

อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์เคยกล่าวในทำนองว่าอันที่จริง กฎของมหาเถรสมาคมที่ห้ามพระภิกษุเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยปราศจากนิยามว่าการเมืองคืออะไรนั้น คือการเมืองในตัวเองทีเดียว เพราะฝ่ายพระที่มีอำนาจซึ่งทำเหมือนนิ่งเฉยกับการเมือง แต่ในความเป็นจริงเข้าข้างฝ่ายรัฐโดยตลอด และนั่นคือ

การเล่นการเมืองโดยอ้างว่าไม่ใช่การเมืองหรือเล่นการเมืองแบบอีแอบนั่นแหละ

เราจึงได้เห็นพระที่มีสมณศักดิ์สูงให้การต้อนรับและทำพิธีกรรมต่างๆ ให้แก่นักการเมืองและคนในรัฐบาลอย่างเต็มที่ โดยไม่สนว่าคนเหล่านั้นจะละเมิดศีลมากน้อยแค่ไหน หรือไม่ก็ออกมาเชลียร์ในรูปแบบต่างๆ

ในทางตรงข้าม เราจึงได้เห็นพระเล็กพระน้อยที่ออกมาเคลื่อนไหวสนับสนุนฝ่ายประชาธิปไตยถูกตั้งข้อหาสารพัด ทั้งๆ ที่ท่านเหล่านี้เลือกเคลื่อนไหวในแนวทางสันติวิธีที่ไม่ได้ละเมิดพระธรรมวินัย แต่เพราะอยู่ตรงข้ามกับฝ่ายบ้านเมือง จึงกลายเป็นผู้ประพฤติ “ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง” อันเป็นการละเมิดกฎของมหาเถรสมาคม

เอาเข้าจริง หากการเมืองคือ “อำนาจนานาชนิดในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร” ตามนิยามของอาจารย์นิธิแล้ว จะมีใครปลอดพ้นไปจากการเมืองได้บ้าง เพราะแม้แต่นักบวชก็ต้องเข้าสู่การจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรตามอำนาจทางวัฒนธรรมที่ตัวเองมีอยู่

ดังนั้น ความพยายามที่จะ “เป็นกลาง” ทางการเมืองของนักบวชหรือพระ จึงเป็นความพยายามหลีกเลี่ยงการเมืองเฉพาะในระบบโดยตรงแต่เพียงอย่างเดียว เช่น ไม่เป็นสมาชิกพรรคการเมือง ไม่ลงเลือกตั้งหรือไม่เลือกตั้ง แต่กลับไปเล่นการเมืองในคณะนักบวชของตัวหรือใช้ความสัมพันธ์กับรัฐให้เป็นประโยชน์ แล้วเสแสร้งว่าไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองทุกประการ อันนี้จึงไม่ใช่การไม่เกี่ยวข้องหรือเป็นกลางทางการเมือง แต่เป็นการเมืองในตัวเองอย่างที่อาจารย์นิธิบอกไว้ แถมเป็นแบบไม่สร้างสรรค์ด้วย

ในเมื่อเราไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงการเมืองในมิติอื่นๆ ของชีวิต

ได้ ความเป็นกลางทางการเมืองสำหรับพระหรือนักบวชอาจหมายถึงการเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างสร้างสรรค์และยึดมั่นในท่าทีสำคัญของศาสนาไว้ โดยใช้ท่าทีนี้ทำความเข้าใจและสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมที่ตัวอยู่ เช่น ไม่ว่าฝ่ายใดหากกระทำความรุนแรงต่ออีกฝ่าย ซึ่งเป็นการขัดต่อศีลธรรมพื้นฐานของพุทธศาสนา พระในพุทธศาสนาก็ควรเห็นว่า นี่คือความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ที่ตนไม่ควรนิ่งเฉย ยิ่งหากล่วงเลยไปถึงขั้นปาณาติบาตแล้ว ก็ควรออกมาประณาม หรือรวมตัวกัน “คว่ำบาตร” ต่อฝ่ายนั้นตามพระธรรมวินัย

องค์ทะไลลามะที่ ๑๔ ซึ่งชนชั้นนำและชนชั้นกลางไทยเราพากันนิยมชมชอบ โดยไม่ค่อยใส่ใจในสิ่งที่ท่านสอนสักเท่าไหร่ ถึงกับเคยตรัสว่า การลงไปทำงานการเมืองอย่างสร้างสรรค์นั้น อาจถือเป็นการปฏิบัติในวิถีโพธิสัตว์ได้เลยทีเดียว นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการตีความพุทธศาสนาให้เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างสร้างสรรค์ได้ โดยไม่ต้องรังเกียจเดียดฉันท์การเมืองอย่างที่เป็นอยู่ในบ้านเรา

ผมเข้าใจเอาเองว่า ความคิดที่ว่าพระหรือนักบวชจะต้องไม่ยุ่งกับการเมืองในเมืองไทย อาจค่อยๆ ก่อร่างขึ้นผ่านการก่อตั้งคณะสงฆ์สายวัดป่า ซึ่งเป็นความพยายามจะแสดงให้เห็นว่า มีพระอีก “สาย” หนึ่งที่ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดจริงจัง โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตของฆราวาสเหมือนพวก “พระบ้าน” ทั้งๆ ที่มีงานศึกษาออกมาแล้วว่าการเกิดขึ้นของพระสายวัดป่า ในทางหนึ่งคือความพยายามจะต่อสู้กับภัยคอมมิวนิสต์ของชนชั้นนำ การเชิดชูพระในสายไม่ยุ่งการเมืองนี้ ที่จริงก็เป็นการเมืองอีกแบบเช่นกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งผมคิดเองบ้างและได้รับจากนักวิชาการท่านอื่นบ้าง หลายท่านได้ทำงานเพื่อจะแสดงให้เห็นว่า

การเมืองเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับรัฐที่ต่างก็ช่วงใช้กันไปมา หรือการเมืองภายใต้ระบบของศาสนาเอง ผมได้อาศัยคำอธิบายและความคิดของนักวิชาการเหล่านี้ มาต่อยอดเขียนบทความในมติชนสุดสัปดาห์หลายต่อหลายครั้ง จึงอยากแสดงความขอบคุณไว้ด้วย

กระนั้น งานอีกอย่างซึ่งนักวิชาการหลายท่านอาจไม่สนใจ เพราะเป็นภาระทางใจของศาสนิกเสียมากกว่า คือการพยายามแสดงให้เห็นมิติที่ไม่สร้างสรรค์และสร้างสรรค์ รวมทั้งการตีความคำสอนทางศาสนาเพื่อตอบสนองต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองในสังคมร่วมสมัย ผมผู้เห็นตัวเองเป็นศาสนิกที่ปรารถนาดีต่อทั้งศาสนา สายธรรมคำสอน เพื่อนศาสนิกและเพื่อนมนุษย์ที่ยังคงต้องการให้ศาสนาดำรงอยู่ต่อไปอย่างมีความหมาย จึงมาเน้นทำงานอันนี้มากกว่า

ความพยายามที่ว่านั้น ได้ทำให้ผมกลายเป็นคนเชยแสนเชย ที่ยังหวังว่าศาสนาจะรอด ในโลกที่คนคิดกันแล้วว่าศาสนาไม่มีความหมายอะไรอีกต่อไป แต่ในทางกลับกัน ผมก็กลายเป็นคนหัวรุนแรงที่ดูเหมือนพยายามจ้องจะล้มศาสนาสำหรับเพื่อนศาสนิกสายอนุรักษนิยมที่อ่านไม่แตก ตราบใดที่เขายังไม่เอาอะไรมาตีหัวผม ผมก็เพียงทำได้แค่ยิ้มแห้งๆ แล้วก้มหน้าก้มตาเขียนบทความเท่าที่เขายังให้เขียน

นอกจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านเราแล้ว ด้วยความสนใจวัฒนธรรมภารตะหรืออินเดียเป็นทุนเดิม หลายครั้งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองนั้นก็น่าสนใจเกินกว่าจะปล่อยผ่าน ผมจึงได้หยิบเอาเหตุการณ์เหล่านั้นมาสะท้อนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งเพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นว่า ในโลกที่มีประชาธิปไตยมากกว่าเรา แต่มีวัฒนธรรมและศาสนาคล้ายเราอย่างอินเดีย ศาสนากับการเมืองยัง

สามารถสัมพันธ์กันอย่างไรได้บ้าง อาจมีทั้งที่สร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์เช่นเดียวกัน แต่การที่เราได้เห็นตัวอย่างภายนอกจักรวาลของเราออกไป อาจจะช่วยให้เราเกิด “จินตนาการ” ซึ่งเป็นสิ่งที่เราขาดที่สุดในการนึกถึงอนาคต (ที่ยังมืดดำ) หรือนึกถึงความเป็นไปได้อื่นๆ ในบ้านเราเอง

แม้หลังๆ ผมจะเขียนบทความในเชิงโบราณคดีหรือวัฒนธรรมน้อยลง ส่วนประเด็นทางศาสนากับการเมืองที่มีมากขึ้นนั้น ดูเหมือนจะขาดมุมมองที่เฉียบคมอยู่ แต่อย่างน้อยที่สุด ผมยังพอมีจินตนาการ ความฝันใฝ่และตัวอย่างใหม่ๆ ที่อยากจะแบ่งปันกับท่านผู้อ่านในภาวะที่บ้านเมืองของเราวิกฤตดังที่เป็นอยู่ ซึ่งคงพอเป็นเครื่องประดับสติปัญญาของท่านผู้อ่านได้บ้าง

ในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ผมคิดว่าการต่อสู้ทางการเมืองในรัฐสภาและบนถนน รวมทั้งการเคลื่อนไหวต่างๆ อาจไม่เพียงพอ เพราะในทางหนึ่ง อุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตยในบ้านเราคือความเชื่อและความคิดที่ล้าหลัง อันปฏิเสธไม่ได้ว่ามีที่มาจากศาสนาและวัฒนธรรมที่ถูกแช่แข็ง การจะแก้ไขอุปสรรคเหล่านั้นคือการเข้าไปต่อสู้เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางศาสนาและวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วย

เพื่อนหลายคนมีทัศนะว่า ประชาธิปไตยไม่ได้เป็นเพียงแค่รูปแบบทางการเมืองการปกครองเท่านั้น แต่มันเป็น “จิตวิญญาณ” ที่ต้องบ่มเพาะให้เกิดขึ้น โจทย์สำคัญอีกอย่างสำหรับนักการศาสนาผู้หวังดี คือจิตวิญญาณของศาสนาและวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว จะสามารถไปกันได้กับจิตวิญญาณของประชาธิปไตยหรือไม่ หากไม่ก็จำต้องทิ้งไป แต่หากยังพอไปกันได้ การ “ตีความ” คำสอนที่เปิดกว้างและสอดรับกับคุณค่าของโลกสมัยใหม่ จึงกลายเป็นกุญแจ

สำคัญสำหรับเรื่องนี้

การรวบรวมบทความทั้งหมดจากคอลัมน์ “ผี พราหมณ์ พุทธ” ในมติชนสุดสัปดาห์ เพื่อตีพิมพ์เป็นหนังสือเล่มนี้ ผมได้จัดแบ่งออกเป็น ๔ หัวข้อสำคัญ หัวข้อแรกคือ “พุทธธรรมกับการเมือง” ประกอบด้วยบทความ ๑๔ บทความ เริ่มต้นด้วยบทความที่แสดงให้เห็นถึงการตีความพุทธธรรมแบบอื่นๆ ให้สัมพันธ์กับความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำสอนเรื่องโพธิจิต จากนั้นจึงเป็นบทความที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ในบ้านเรา แล้วสุดท้ายจะเชิญชวนให้พิจารณาเหตุการณ์สำคัญในทางการเมือง เช่น การเกิดม็อบของคนรุ่นใหม่ที่มีพระภิกษุและสามเณรไปเข้าร่วมว่าเราจะมองเห็นและเข้าใจเหตุการณ์เช่นนี้อย่างไรบ้าง

หัวข้อที่สองคือ “พราหมณ์-ฮินดูกับการเมืองและความศักดิ์สิทธิ์” ประกอบด้วยบทความ ๑๑ บทความ เนื้อหาประกอบด้วยปรากฏการณ์ทางศาสนาในอินเดีย ซึ่งเป็นการนำเสนอตัวอย่างของการตีความ พลวัตและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น นอกจากนี้ ผมอยากชวนให้พิจารณาประเด็นเรื่อง “ฮินดูที่เพิ่งสร้าง” ซึ่งเป็นประเด็นที่ผมกำลังสนใจ กล่าวคือ การประกอบสร้างทางวัฒนธรรมและศาสนาสำหรับการสร้างประวัติศาสตร์ชาติและการก่อตั้งประเทศขึ้นใหม่ในอินเดียเราอาจเห็นเป็นตัวอย่างเบื้องต้นในการทำความเข้าใจการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมและศาสนาในบ้านเราเอง รวมทั้งเป็นแรงกระตุ้นให้เรามีจินตนาการต่อสังคมเราในอนาคต ทั้งนี้อาจมีประเด็นเรื่องประเพณีของศาสนาพราหมณ์ในบ้านเราที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอยู่บ้างเล็กน้อย

หัวข้อที่สามคือ “ไสยศาสตร์กับการช่วงชิงความหมายในการเมืองไทย” การเมืองไทยไม่เคยว่างเว้นเรื่องไสยศาสตร์ไม่ว่าจาก

ฝ่ายไหน ในฐานะที่ไสยศาสตร์เป็นการช่วงชิงความหมายและการช่วงชิงความศักดิ์สิทธิ์ให้มาอยู่กับฝ่ายตน ซึ่งมอบอำนาจทางวัฒนธรรมให้ เราอาจมองไสยศาสตร์ทั้งในฐานะความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังความเคลื่อนไหวทางการเมือง หรือในฐานะที่เป็นปฏิบัติการจิตวิทยาการเมืองด้วย ที่น่าสนใจคือ แนวต่อสู้ด้านนี้ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่พอสมควร ดังจะเห็นได้จากกรณี “หมุดคณะราษฎร” รวมทั้งการโต้ตอบจากฝ่ายอนุรักษนิยม การต่อสู้ด้วยไสยศาสตร์จึงไม่ใช่แค่กลอุบายผิวๆ เผินๆ แต่เป็นความพยายามที่จะเปลี่ยน “มโนสำนึก” หรือยั่วล้อต่อความเชื่อที่ฝ่ายอนุรักษนิยมใช้เพื่อครอบงำมาโดยตลอด ในบทความจำนวน ๗ บทความ ผมพยายามที่จะชวนท่านผู้อ่านให้พิจารณาการเคลื่อนไหวด้านนี้ในฐานะแนวต่อสู้อีกด้านหนึ่งของฝั่งประชาธิปไตย

หัวข้อสุดท้ายคือ “ข้อเสนอส่งท้าย: ปฏิรูปศาสนาไปพร้อมกับการเมือง” ด้วยรักและหวัง ผมได้รวบรวมบทความจำนวน ๖ บทความที่เสนอความเข้าใจและทางออกเท่าที่ผมจะคิดออก เริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจพรรคการเมืองกับนโยบายทางศาสนา ตามด้วยข้อเสนอเรื่องการทำศพของผู้ไม่นับถือศาสนา และสุดท้ายคือซีรีส์บทความ “ปฏิรูปศาสนาไปพร้อมกับการเมือง” ที่มุ่งหวังว่าจะนำไปสู่การเข้าใจประเด็นเรื่อง “รัฐฆราวาสวิสัย” (secular state) อย่างที่รัฐในโลกสมัยใหม่พึงเป็น แม้จะเป็นเพียงข้อเสนอเล็กๆ ในเบื้องต้น แต่ก็หวังว่าอย่างน้อยจะจุดประกายต่อความสนใจของผู้คน และชี้ชวนให้คิดต่อมากกว่าจะเป็นข้อสรุป

ผมอายุ ๔๐ ในปีนี้ เข้าเขตกลางคน มีสุภาษิตอินเดียว่าเมื่อคนเราอายุถึง ๔๐ ปีจะมีความฉลาดเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติบ้าง แต่นี่ผมก็ยังไม่เห็นความฉลาดที่ว่านั้น เว้นเสียแต่ว่าได้เห็นความ

บกพร่องของตนเองโดยเฉพาะในทางสติปัญญามากขึ้น ที่กล่าวมานี้ก็เพื่อจะบอกท่านผู้อ่านว่า หากมีสิ่งใดที่อ่อนด้อยทางปัญญา ขอให้ท่านโปรดอภัย และอยากจะชวนท่านเป็นเพื่อนช่วยคิดเสมือนเราได้เดินทางไปด้วยกัน หนังสือรวมบทความเล่มนี้จึงขอปวารณาตัวเป็นเพื่อนร่วมทางมากกว่าจะเป็นผู้บอกทาง

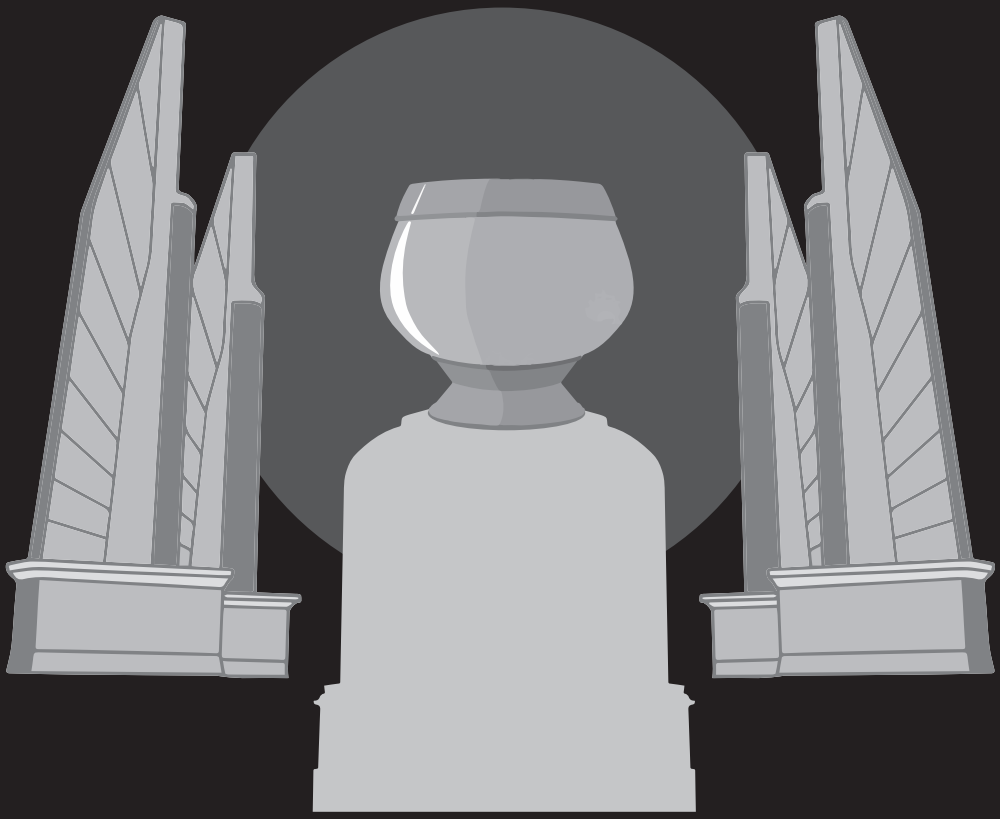

พุทธธรรม
กับการเมือง

เมื่อเราพูดถึงพุทธศาสนาหรือศาสนาไหนๆ ก็สามารถแบ่งส่วนประกอบของศาสนานั้นๆ ได้เป็น ศาสนองค์กร ศาสนวัฒนธรรม และศาสนธรรม แน่นอนว่าทั้งสามส่วนถูกนำไปเกี่ยวข้องกับการเมืองในหลากหลายมิติ ทั้งสร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์ สองส่วนแรกดูเหมือนว่าจะเป็นสิ่งที่ปรับตัวตามยุคสมัยได้ช้าที่สุด จึงเป็นสิ่งที่ผมมักวิจารณ์อยู่เสมอ แต่จะโดยอคติส่วนตัวในฐานะศาสนิกหรือการมีมิตรสหายชาวพุทธที่ดี ผมมีความหวังกับศาสนธรรมว่าสามารถที่จะ “ตีความ” ให้เข้ากับคุณค่าของโลกสมัยใหม่ได้ บทความส่วนหนึ่งจึงพยายามแสดงให้เห็น “ตัวอย่าง” ของการตีความศาสนธรรมที่สร้างสรรค์ เช่น ในวงการพุทธศาสนาฝ่ายอื่นๆ ที่ไกลออกไปจากพุทธศาสนาไทย และในทางกลับกัน ก็แสดงให้เห็นการตีความอย่างไม่สร้างสรรค์ของคำสอนเพื่อนำไปสู่เป้าประสงค์บางอย่างทางการเมือง ซึ่งนำมาสู่ปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบททางการเมืองและสังคมไทยเอง บางบทความมีท่วงทำนองราวกับบทเทศน์ที่กลั่นออกมาจากอารมณ์ความรู้สึก เอิบอาบในคำสอนลึกซึ้งของพุทธธรรม บางบทความก็วิจารณ์เผ็ดร้อน แต่ทั้งหมดคือความปรารถนาดีต่อผู้อ่านและศาสนาเองด้วย